

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی سبک و درون‌مایه‌های اشعار حسین پناهی

نگارش:

رمضان رهنوا

استاد راهنما: دکتر علی‌اکبر افراسیاب‌پور

استاد مشاور: دکتر یدالله بهمنی مطلق

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

شهریورماه ۱۳۹۳

باسمه تعالی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

تعه‌دنامه اصالت اثر

اینجانب **رمضان رهنوا** متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پایان‌نامه از آن‌ها استفاده شده، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست مراجع ذکر گردیده است. این پایان‌نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم‌سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده از سوی دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر، متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی است.

نام و نام‌خانوادگی دانشجو

رمضان رهنوا

شماره : ۲۰۱۲۹۵
تاریخ : ۹۴/۱۰/۸
پیوست :

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای رمضان رهنوا به شماره دانشجویی ۹۱۶۵۰۸۶۷ دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان بررسی سبک و درون نایستی اشعار حسین پناهی در تاریخ ۹۳/۷/۳۰ با حضور هیئت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (با درجه خوب نمره ۱۷)

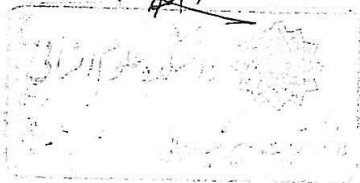
درجه	نمره
عالی	(۲۰-۱۹)
بسیار خوب	(۱۸-۱۸/۹۹)
خوب	(۱۶-۱۷/۹۹)
قابل قبول	(۱۴-۱۵/۹۹)

غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴) (دفاع مجدد مردود)

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر علی اکبر افراسیاب پور	استاد راهنما
	استادیار	دکتر یداله بهمنی مطلق	استاد مشاور
	استادیار	دکتر رسول چهرقانی	استاد داور داخلی
	استادیار	دکتر شیرزاد طائفی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر رسول چهرقانی	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر علامعلی احمدی

رئیس دانشکده علوم انسانی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۶۷۸۸-۱۵۸۱۱
صندوق پستی: ۱۶۷۸۵-۱۶۳
تلفن: ۲۲۹۷۰۰۶-۹-۲۲۹۷۰۰۳۳ فکس: ۲۲۹۷۰۰۳۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را که دل بندگانش را به چراغ دانش برافروخت و دنیا را مسخر ایشان قرار داد تا مگر در برابرش زانوی بندگی به زمین بزنند. بعد از سپاس خداوند به خاطر همه‌ی نعمت‌هایی که به ما عطا کرد از راهنمایی‌های دلسوزانه‌ی استادان بزرگوارم آقایان دکتر علی اکبر افراسیاب‌پور به عنوان استاد راهنما، دکتر یدالله بهمنی مطلق به عنوان استاد مشاور و دکتر رسول چهرقانی منتظر به عنوان داور داخلی، که در به ثمر نشستن تلاش‌هایم در جمع‌آوری این پژوهش مرا را مورد لطف خود قرار دادند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

تقدیم به:

**همه‌ی روندگان راه دانش که در طول راه خود هم‌چون پناهی در دل تاریکی به دنبال
حقیقت‌اند.**

چکیده

شعر معاصر به وسیله‌ی نیما پایه گذاری شد و بعد از او نیز به وسیله دیگر شاعران گسترش یافت. یکی از این شاعران حسین پناهی (۱۳۳۵-۱۳۸۳) است. ما در این پژوهش سعی در بیان ویژگی مختلف شعر او نموده‌ایم و نشان‌های سبک شعری معاصر را در اشعار او تبیین کردیم. پناهی شاعری است که بیشتر اشعار خود را به شیوه‌ی شعر سپید و موج نو سروده‌است و در سروده‌های خود مانند بیشتر اشعار دهه ۷۰ زیاد درگیر ادبی بودن شعر نیست. این تحقیق به صورت نگاهی تحلیلی و توصیفی به ویژگی‌های زبانی، ادبی و فکری پناهی فراهم آمده است. شعر پناهی از نظر صورت به سبک شعر سپید است. بیشترین آرایه‌های ادبی مورد استفاده‌ی او تکرار و تشبیه می‌باشد و حیرت، یأس، مرگان‌دیشی، آرزوی بازگشت به روستا و دوره کودکی مهمترین مضامین شعری وی به حساب می‌آیند. پناهی شاعری است که سعی دارد بیشتر به درون‌مایه شعر توجه داشته باشد تا این که خود را درگیر ظواهر شعر نماید.

کلمات کلیدی: حسین پناهی، سبک شعری، شعر معاصر، سبک شناسی، زبان، محتوا.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱ بیان مسأله ۲
- ۲-۱ اهداف تحقیق ۲
- ۳-۱ سؤالات یا فرضیه‌های تحقیق ۳
- ۴-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق: ۳
- ۵-۱ پیشینه‌ی تحقیق: ۴
- ۶-۱ جامعه آماری ۴
- ۷-۱ روش تحقیق ۴

فصل دوم: زندگی و آثار

- ۱-۲ سال‌شمار زندگی ۶
- ۲-۲ آثار ۹
- ۱-۲-۲ در زمینه‌ی سینما و تئاتر ۹
- ۲-۲-۲ شعر ۱۰
- ۳-۲-۲ داستان ۱۰

فصل سوم: سبک و سبک‌شناسی

- ۱-۳ کلیاتی درباره‌ی سبک و سبک‌شناسی ۱۲
- ۲-۳ عوامل سبک‌ساز ۱۴
- ۳-۳ علت تحول سبک‌ها ۱۴

۱۵	..... ۴-انواع سبک
۱۶	..... ۵-سبک شعری معاصر
۱۸	..... ۶-سبک شعری حسین پناهی
۲۰	..... ۱-۶-۳ عناصر زبانی
۲۰	..... ۱-۱-۶-۳ واژگان
۲۰	..... ۱-۱-۶-۳ واژگان و اصطلاحات محلی
۲۲	..... ۲-۱-۶-۳ واژگان سینمایی
۲۳	..... ۳-۱-۶-۳ اسامی خاص
۲۵	..... ۴-۱-۶-۳ واژه‌های بیگانه
۲۶	..... ۵-۱-۶-۳ واژگان و اصطلاحات عامیانه
۲۷	..... ۶-۱-۶-۳ واژگان و اصطلاحات مربوط به مسیحیت
۲۸	..... ۷-۱-۶-۳ باستان‌گرایی
۲۹	..... ۸-۱-۶-۳ واژگان پر کاربرد
۳۰	..... ۲-۱-۶-۳ استفاده از رنگ
۳۱	..... ۳-۱-۶-۳ استفاده از زبان محاوره
۳۳	..... ۲-۱-۶-۳ ساختار نحوی جملات
۳۴	..... ۲-۶-۳ عناصر سطح موسیقایی (آوایی)
۳۵	..... ۱-۲-۶-۳ موسیقی بیرونی
۳۵	..... ۱-۱-۲-۶-۳ وزن
۳۷	..... ۲-۱-۲-۶-۳ قافیه
۳۸	..... ۱-۲-۱-۲-۶-۳ قافیه‌ی اسمی
۳۸	..... ۲-۲-۱-۲-۶-۳ قافیه‌ی فعلی
۳۹	..... ۳-۱-۲-۶-۳ ردیف
۳۹	..... ۱-۳-۱-۲-۶-۳ ردیف فعلی

- ۳۹ ..... ۲-۳-۱-۲-۶-۳ ردیف اسمی
- ۴۰ ..... ۲-۲-۶-۳ موسیقی درونی (بدیع لفظی)
- ۴۱ ..... ۱-۲-۲-۶-۳ سجع
- ۴۱ ..... ۲-۲-۲-۶-۳ جناس
- ۴۲ ..... ۱-۲-۲-۲-۶-۳ جناس اشتقاق یا اقتضاب
- ۴۲ ..... ۲-۲-۲-۲-۶-۳ جناس خط
- ۴۳ ..... ۳-۲-۲-۲-۶-۳ جناس قلب یا مقلوب
- ۴۳ ..... ۴-۲-۲-۲-۶-۳ جناس زاید
- ۴۳ ..... ۵-۲-۲-۲-۶-۳ جناس زاید در وسط
- ۴۴ ..... ۶-۲-۲-۲-۶-۳ جناس مضارع و لاحق
- ۴۵ ..... ۷-۲-۲-۲-۶-۳ جناس شبه اشتقاق
- ۴۵ ..... ۳-۲-۲-۶-۳ تکرار
- ۴۶ ..... ۱-۳-۲-۲-۶-۳ تکرار حروف
- ۴۶ ..... ۲-۳-۲-۲-۶-۳ تکرار کلمه
- ۴۷ ..... ۳-۳-۲-۲-۶-۳ تکرار عبارت و جمله
- ۴۷ ..... ۳-۶-۳ عناصر سطح بدیع معنوی
- ۴۷ ..... ۱-۳-۶-۳ ایجاز
- ۴۸ ..... ۲-۳-۶-۳ اطناب
- ۴۹ ..... ۳-۳-۶-۳ تلمیح
- ۵۰ ..... ۴-۳-۶-۳ متناقض نما (پاراادکس)
- ۵۱ ..... ۵-۳-۶-۳ تضاد
- ۵۲ ..... ۶-۳-۶-۳ ایهام
- ۵۳ ..... ۷-۳-۶-۳ حسن تعلیل
- ۵۴ ..... ۴-۶-۳ عناصر خیالی
- ۵۴ ..... ۱-۴-۶-۳ تشبه

- ۳-۶-۴-۱-۱ تشبیه بلیغ ۵۵
- ۳-۶-۴-۱-۲ تشبیه مجمل ۵۶
- ۳-۶-۴-۱-۳ تشبیه مفصل ۵۶
- ۳-۶-۴-۲ استعاره ۵۷
- ۳-۶-۴-۳ مجاز ۵۹
- ۳-۶-۴-۱-۳ مجاز مرسل با علاقه‌ی حال و محل یا ظرف و مظهر ۶۰
- ۳-۶-۴-۲-۳ مجاز به علاقه‌ی کلیت و جزئیت ۶۰
- ۳-۶-۴-۳-۳ مجاز به علاقه‌ی سبب و مسبب ۶۰
- ۳-۶-۴-۴-۳ مجاز به علاقه‌ی آلیت ۶۱
- ۳-۶-۴-۵-۳ مجاز با علاقه‌ی مکان ۶۱
- ۳-۶-۴-۴-۴ کنایه ۶۱
- ۳-۶-۴-۵-۴ حس آمیزی ۶۲

فصل چهارم: درون‌مایه اشعار

- ۴-۱ پوچ‌انگاری هستی و بدبینی فلسفی ۶۵
- ۴-۲ یأس، ناامیدی، غم و اندوه ۶۷
- ۴-۳ بازگشت به روستا ۶۹
- ۴-۴ بازگشت به دنیای کودکی ۷۰
- ۴-۵ حیرت و سرگردانی ۷۱
- ۴-۶ نگاه به فلسفه و فیلسوفان ۷۴
- ۴-۷ درد و رنج ۷۵
- ۴-۸ مرگ‌اندیشی ۷۶
- ۴-۹ شک و تردید ۷۷
- ۴-۱۰ وضعیت عشق و معشوقه‌ی زن ۷۹

- ۸۲ ..... ۱۱-۴ حقیقت‌طلبی
- ۸۲ ..... ۱۲-۴ درون‌گرایی
- ۸۳ ..... ۱۳-۴ طبیعت‌گرایی
- ۸۴ ..... ۱۴-۴ رؤیا و خیال
- ۸۵ ..... ۱۵-۴ طنز
- ۸۶ ..... ۱۶-۴ نگاه به علم
- ۸۷ ..... ۱۷-۴ تغییر جریان زندگی و ماشینی شدن آن
- ۸۸ ..... ۱۸-۴ نگاه به شعر و شاعری
- ۸۹ ..... ۱۹-۴ دیدگاه نسبت به انسان، دنیا و خدا
- ۹۰ ..... ۱-۱۹-۴ دیدگاه نسبت به انسان
- ۹۱ ..... ۲-۱۹-۴ دیدگاه نسبت به دنیا
- ۹۱ ..... ۳-۱۹-۴ دیدگاه نسبت به خدا
- ۹۳ ..... ۲۰-۴ گله از ظلم و نابرابری
- ۹۴ ..... ۲۱-۴ وطن
- ۹۵ ..... ۲۲-۴ سینما و کارهای سینمایی خود
- ۹۶ ..... ۲۳-۴ دعوت به قناعت

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد

- ۹۹ ..... ۱-۵ نتیجه‌گیری
- ۹۹ ..... ۲-۵ ارائه پیشنهاد
- ۱۰۱ ..... فهرست منابع

فصل اول:

طرح مسأله

۱-۱ بیان مسأله

در هر دوره‌ای شاعران در پی آن بوده‌اند تا بتوانند از سطح تقلید اشعار پیشینیان بگذرند و برای خود شیوه و روش خاصی داشته باشند. آن‌ها علاوه بر این می‌خواستند بر روی دیگر شاعران نیز تأثیر بگذارند. همین خطر کردن شاعران در طول دوره‌ی هزار و اندی ساله‌ی تاریخ شعر فارسی باعث شکوفایی برخی شاعران شده‌است.

شعر معاصر فارسی که به وسیله‌ی نیما پایه‌گذاری شد، بعد از او نیز از سوی شاعران دیگر دچار تغییراتی گردید. برخی از این تغییرات مورد پسند واقع شد و برخی دیگر پیوسته با مخالفت اهل ادب و مخاطبان همراه بوده‌است. این شعر به خصوص در چند دهه اخیر شاهد ظهور استعدادهای درخشانی بوده‌است که لزوم پرداختن به آنها در دانشگاه‌ها بسیار لازم و ضروری می‌نماید.

نقد و بررسی درون‌مایه‌ها و سبک اشعار شاعران موفق امروز از آن‌جا ضرورت پیدا می‌کند که هر ملتی برای گام نهادن در مسیر تعالی و پیشرفت همه‌جانبه، نیازمند وجود نویسندگان و ادیبان توانمند و خلاق است. چنین کسانی هنگامی در کشورها رشد می‌کنند و گام به عرصه‌ی موفقیت می‌نهند که از میدان‌های نقد سربلند بیرون آیند و کاستی‌های خود را با خلاقیت و تلاش و استفاده از تجربه‌های موفق برطرف کنند. رسیدن به این اهداف از جمله مسائلی است که پژوهشگر در این تحقیق دنبال می‌کند.

۱-۲ اهداف تحقیق

اهداف کلی این تحقیق را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

- شناخت دلایل اقبال عمومی به اشعار و شخصیت حسین پناهی.

- بررسی ویژگی‌های سبکی (مختصات زبانی، فکری و ادبی)

- بررسی میزان نوآوری شاعر در زمینه‌ی شعر معاصر.
- شناخت بهتر و بیشتر پناهی و کارهای او در زمینه‌های مختلف هنری.

۳-۱ سؤالات یا فرضیه‌های تحقیق

سؤالات و فرضیه‌هایی که در این تحقیق برای پیدا کردن جوابی قانع کننده به آن‌ها مطرح می‌شوند، عبارتند از:

- حسین پناهی چگونه شخصیتی داشت؟
- مهم‌ترین مشخصه‌های زبان شعر پناهی کدام‌اند؟
- کارهای پناهی در زمینه‌های مختلف هنری مورد ارزیابی قرار بگیرند.
- کدام موضوعات بیشتر ذهن و اندیشه‌ی پناهی را به خود جذب نمود؟
- نوآوری‌های شاعر در خلق مضامین نو تا چه حد بوده‌است؟
- میزان استفاده شاعر از آرایه‌های ادبی چقدر است؟
- غم و اندوه و پوچ‌انگاری شاعر بر اثر نرسیدن به خواسته‌ها و خبر از سرنوشت نامعلوم آدمی است.

۴-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق:

- نگاه تحلیلی و انتقادی به اندیشه‌ها و درونمایه‌های موجود در اشعار حسین پناهی.
- تبیین عناصر تأثیرگذار در زبان شعری.
- تبیین نوآوری‌های شاعر.
- بررسی جایگاه شاعر در بین شاعران معاصر.
- بررسی و تحلیل درون‌مایه‌های شعری پناهی.

۵-۱ پیشینه‌ی تحقیق:

درباره‌ی بررسی سبک و درون‌مایه‌های شعر شاعران معاصر تحقیقات فراوانی انجام گرفته‌است. می‌توان گفت تقریباً بیشتر شاعران نام‌دار معاصر از نظر ویژگی‌های سبکی و درون‌مایه مورد بررسی محققان قرار گرفته‌اند.

در مورد بررسی سبک و درون‌مایه‌های شعر حسین طبق بررسی‌های انجام شده تاکنون تحقیق جامعی صورت نگرفته است. آنچه بیشتر در مورد حسین پناهی بحث و گفت‌وگو شده‌است، مطالبی است که بر روی شبکه‌های اینترنتی و جشنواره‌ها مطرح بوده‌است. مقاله‌ای نیز آرش حاذق نژاد در زمینه‌ی تحلیل عناصر زبانی شعر حسین پناهی از دیدگاه سبک شناختی نوشته‌اند. علاوه بر این‌ها کتابی تحت عنوان فیلسوف دیوانه نوشته‌ی نصرالله حکمت با نگاهی به اخلاق و سادگی‌های ظاهری پناهی به چاپ رسیده- است که واکنش‌های دوگانه‌ی مخاطبان را در پی داشته‌است.

۶-۱ جامعه آماری

جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل اشعاری است که از حسین پناهی شامل هفت کتاب به نام مجموعه‌ی «چشم چپ سگ» انتشار یافته‌است و همچنین آن‌چه در سایت‌ها و مجلات و مقالات درباره‌ی حسین پناهی و موارد مشابه درباره‌ی بررسی شعر و اندیشه و سبک شعری بقیه‌ی شاعران معاصر وجود دارد.

۷-۱ روش تحقیق

این تحقیق به روش بررسی توصیفی و تحلیل سبک و درون‌مایه‌ی اشعار شاعر و به کمک سایر پژوهش‌ها در زمینه‌های مشابه و همچنین فیش برداری به روش کتابخانه‌ای نگارش شده‌است.

فصل دوم:

زندگی نامه‌ی شاعر

۲-۱ سال شمار زندگی

حسین پناهی در ۶ شهریور ۱۳۳۵ (۲۸ آگوست ۱۹۵۶) در روستای دژکوه از توابع شهر سوق از توابع شهرستان کهگیلویه‌ی استان کهگیلویه و بویراحمد در نزدیکی شهر دهدشت دیده به جهان گشود. پدرش علی پناه و مادرش ماه‌کنیز نام داشت. در همان اوان کودکی، مرگ پدر بی‌وفایی دنیا را به او آموخت.

در سن شش‌سالگی به قصد کسب سواد دنیای نی‌سواری و بازی‌های کودکانه را رها کرد و به مکتب‌خانه دژکوه پا نهاد. دوره تحصیلات ابتدایی را نزد ملای ده و با دادن کشک و کرا (یکی از فراورده‌های لبنی) و مرغ و تخم مرغ به اتمام رساند. دیگر محیط روستا جایی برای تحصیلات بالاتر نداشت. فقر و نداری نیز در کنار این محیط کوچک و مجبور شدن به ترک روستا و آمدن به شهر سوق (در آن موقع شهر سوق روستایی بزرگ‌تر از روستای دژکوه بود) برای گرفتن کلاس ششم بلایی عظیم به شمار می‌رفت. خود شاعر به فقر آن دوران نیز این‌گونه اشاره دارد: «... مشکلات راه مدرسه، در روزهای باران مجبورم کرد به خاطر پاها و کفش‌هایم به باران با همه‌ی عظمتش بدبین شوم...!» (من و نازی، ص ۱۳) و در جای دیگر «هر شب گرسنه می‌خوابیدم! چند و چرا نمی‌شناخت دلش، / گرسنگی شرط بقا بود به آیین قبیله‌ی مهربانش /» (نامه‌هایی به آن، ص ۵۳). اما پناهی باز هم از محیط روستای خود دورتر شد. او برای گرفتن مدرک سیکل در سال (۱۳۴۶) به بهبهان رفت و به قول خودش: «کتاب فارسی اول دبستانش را / کنار بوته‌ی شقایق / به مقصد فتح محیط دوزنقه ترک گفت.» (سال‌هاست که مرده‌ام، ص ۵۴).

پناهی پس از اتمام تحصیل در بهبهان در سال (۱۳۵۱) به توصیه و اصرار خانواده و اطرافیان برای تحصیل به مدرسه‌ی آیت‌الله گلپایگانی رفت و در سال (۱۳۵۴) تحصیلات حوزوی خود را به پایان برد و در لباس و کسوت طلبگی برای ارشاد و راهنمایی مردم به محل زندگی‌اش بازگشت.

حسین پناهی چند ماهی در کسوت روحانیت به مردم خدمت کرد، اما روحیه‌ی او روحیه‌ی لطیف و شاعرانه بود و با صادر کردن حکم و امر و نهی شرعی ناسازگار. تلنگری می‌بایست که او به خود آید و

آشکار شود که مسیر خود را اشتباه انتخاب کرده‌است. سرانجام شرایط امتحان آماده شد. هنوز یک سال نمی‌شد که پناهی در بین مردم وظیفه‌ی ارشاد و امر و نهی را به‌عهده‌گرفته‌بود که زنی برای پرسش مسأله‌ای که برایش پیش آمده‌بود، پیش حسین رفت و از او پرسید که: فضله‌ی موشی داخل روغن محلی که حاصل چند ماه زحمت و تلاشم بود، افتاده است. آیا روغن نجس است؟ حسین با وجود این که می‌دانست روغن نجس است، ولی این را هم می‌دانست که حاصل چند ماه تلاش این زن روستایی، خرج سه‌چهار ماه خانواده‌اش را باید تأمین کند، به زن گفت نه همان فضله و مقداری از اطراف آن را در بیاورد و دور بریزد، روغن دیگر مشکلی ندارد. بعد از این اتفاق بود که حسین با وجود فشارهای اطرافیان، نتوانست چنین شرایطی را تحمل کند و با عذاب وجدان در کسوت روحانیت باقی بماند؛ بنابراین لباس و پیشه‌ی روحانیت را کنار گذاشت. این اقدام حسین از طرف خانواده با مخالفت شدید روبرو و سرانجام به طرد وی از خانواده نیز منجر شد.

بعد از این اتفاقات پناهی در سال (۱۳۵۴) به شوشتر رفت و یک سالی را به آموزگاری مشغول بود. سال (۱۳۵۵) را در اهواز به اشتغال در کارهای مختلف گذراند.

او در سال (۱۳۵۶) به قصد تشکیل خانواده و ازدواج، دوباره به دژکوه بازگشت و با دختری به نام شوکت ازدواج کرد. بعد از ازدواج دوباره به اهواز رفت و به اشتغال در کتابخانه‌ای مشغول شد. او یک سال پس از ازدواج صاحب فرزند دختری شد که نام او را لیلا گذاشت. پناهی در سال (۱۳۵۹) همزمان با شروع جنگ تحمیلی عراق و دفاع مقدس راهی سنگرهای مبارزه علیه ظلم شد. او در همین سال صاحب دختر دیگری (آنا) گردید.

گفته بودیم که پناهی روحیه‌ای لطیف و حساس داشت. او بخاطر همین روحیه و احساسات طاقت جنگ و خونریزی را نداشت. در سال (۱۳۶۰) جنگ را رها کرد و به تهران آمد تا شاید بتواند گوهر وجودی خود را آشکار کند و همچنین بتواند جوابی بر پرسش‌های بی‌شماری که در ذهن داشت بیابد» و یکی یکی می‌مردم به بیداری/ از صفحه‌یی به صفحه‌یی،/ از شهری به شهری،/ تا دل گره بزیم به ضریح هر اندیشه‌یی که آویشن را می‌سرود» (نامه‌هایی به آنا، ص ۵۷) و دنیای خود را محصور به کتاب و کتاب‌خوانی کرد «حکایت آدمی که جادوی کتاب مسخ و مسحورش کرده‌بود» (همان، ص ۵۷).

پناهی پس از مهاجرت به تهران به مدت یک سال در یکی از مقبره‌های خصوصی امام‌زاده قاسم ساکن شد. او همزمان به عضویت گروه تئاتر هنری آناهیتا درآمد و از محضر استادان هنر از قبیل اسکویی، استفاده کرد. هر چند باید در نظر داشت که حسین پناهی نبوغ هنری خود را قبل از مهاجرت به تهران در اهواز با نمایش «پل» نشان داده بود.

سال (۱۳۶۱) نخستین تجربه‌های نمایشنامه‌نویسی او با نوشتن «یک گل و بهار» و کارگردانی نمایش «خوابگردها»، سرآغاز هنرنمایی این شاعر هنرمند به شمار می‌آید. او در سال بعد با نوشتن «آسانسور» و نوشتن و کارگردانی تله تئاتر «سرودی برای مادران»، تجارب جدیدی در دنیای هنرهای نمایشی کسب کرد.

در سال (۱۳۶۳) پناهی صاحب فرزند دیگری شد که اسمش را سینا گذاشت. در این سال نیز هنرنمایی شاعر ادامه یافت. بازی در تله تئاترهای تلویزیونی و نیز سریال «محلّه بهداشت» ابتدای درخشیدن او در عرصه‌ی هنر و ادب ایران بود. از آن به بعد هر چند وقت یک بار اثری تازه از طبع و قریحه‌ی این شاعر هنرمند بر صفحه‌ی تلویزیون یا سالن‌های نمایش یا کتاب‌فروشی‌ها بر مخاطبان و دوست‌داران هنر عرضه می‌شد و روز به‌روز بر مقام هنری پناهی افزوده می‌شد.

استخدام در سازمان صدا و سیما و نوشتن نمایشنامه‌ی «دو مرغابی در مه» مهم‌ترین اتفاقات سال (۱۳۶۴) برای شاعر به‌شمار می‌روند.

در طول سال‌های بعد پناهی با استفاده از فیزیک خاص بدنی و لهجه‌ی منحصربه‌فرد و حال و هوای شاعرانه مورد توجه بسیار مخاطبان و کارگردانان تلویزیونی قرار گرفت. این ویژگی‌ها باعث شد پناهی در هر نقشی که بر صحنه ظاهر می‌شد، به آن اعتباری جاودانه بخشد.

مرگ مادر و نوشتن مجموعه اشعار «من و نازی» از مهم‌ترین حوادث نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۶۰ زندگی پناهی به‌شمار می‌روند. با انتشار «من و نازی» مردم با وجهی دیگر از هنر پناهی آشنا شدند. از این پس همه حسین پناهی را به عنوان شاعری خوش‌ذوق می‌شناختند. او دارای ذوق و استعداد در زمینه‌های مختلف هنری از جمله: نویسندگی داستان، نمایشنامه، فیلم‌نامه، بازیگری، کارگردانی و نقاشی بود و با انتشار «من و نازی» به‌عنوان یک شاعر صاحب‌قریحه باعث شگفتی همگان گردید و نامش بر سر زبان‌ها افتاد.

پناهی در دو دهه‌ی ۶۰ و ۷۰ و اوایل دهه‌ی ۸۰ کارهای زیادی در زمینه‌ی سینما و تئاتر و شعر از خود به جا گذاشت که این کارها با فراز و نشیب‌های فراوان همراه بود. او هر چه به سنین میان‌سالی و پیری نزدیک‌تر می‌شد، وابستگی‌اش به سینما و تئاتر کمتر می‌شد و بیشتر به شعر و نویسندگی می‌پرداخت.

حسین پناهی در سال آخر زندگی خود، یعنی سال (۱۳۸۳) به ضبط آلبومی از دکلمه‌هایش در خردادماه و اتمام آن در یازدهم مرداد پرداخت. شاعر که گویا می‌دانست در مردادماه مرگش فرا می‌رسد؛